

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री दीपकराज जोशी
माननीय न्यायाधीश श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ
आदेश

2070-CI-0051

मुद्दा: अंश ।

कास्की जिल्ला, लेखनाथ नगरपालिका वडा नं. २ बस्ने मायाकुमारी गुरुङ-----

पुनरावेदक
वादी

विरुद्ध

कास्की जिल्ला, लेखनाथ नगरपालिका वडा नं. २ बस्ने जसबहादुर गुरुङ-----१

प्रत्यर्थी

ऐ.ऐ. बस्ने स्थुली भन्ने देउकुमारी गुरुङ-----१

प्रतिवादी

सुरु फैसला गर्ने:

माननीय न्यायाधीश श्री नारायणप्रसाद पोखरेल
कास्की जिल्ला अदालत

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने:

माननीय न्यायाधीश श्री माधवप्रसाद चालिसे
माननीय न्यायाधीश श्री विश्वम्भरप्रसाद श्रेष्ठ
पुनरावेदन अदालत, पोखरा

फैसला मिति: २०६९।७।२१।३

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा १२(१) को खण्ड (क) र (ख) बमोजिम पुनरावेदन अदालत, पोखराको मिति २०६९।७।२१ को फैसला उपर यस अदालतबाट मिति २०७०।२।१७ मा दोहोऱ्याई हेर्ने निस्सा प्रदान भई पुनरावेदनको रोहमा दायर हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको सङ्क्षिप्त तथ्य एवम् ठहर यस प्रकार छ:-

विपक्षी मध्येकी देउकुमारी गुरुङ मेरी सासु र जसबहादुर गुरुङ मेरो ससुरा हुनुहुन्छ । मेरा पति तिलकसिंह गुरुङको स्वर्गे भई सकेको छ । मेरा २ सन्तान छन् । पैतृक सम्पत्ति चल अचल सबै विपक्षी सासु जिम्मामा रहेको छ । मेरा छोराछोरीको पालनपोषण शिक्षा दिक्षा दिनका लागि समेत गाह्रो भएकाले विपक्षी सासुसँग मलाई बाल बच्चा हुर्काउन पऱ्यो, बालबच्चा हुर्काउन पढाउन सहयोग गरी खान लाउनको व्यवस्था गरी दिनुहोस भनी अनुरोध गर्दा म वृद्धले के गर्न सक्छु र मेरो सास छुन्जेल तिमीहरुलाई केही दिन्न भन्नु भएकोले प्रस्तुत फिवाद

गरेकी छु । विपक्षी सासु, ससुरा जसबहादुर, मेरा पति स्व. तिलकसिंह गुरुङ समेत जम्मा मुल ३ अंशियार भएकोमा मेरा पतिको समेत देहवसान भै सकेको हुँदा मेरा पतिको अंश भागमा पर्ने ३ भागको १ भाग अंश दिलाई पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको फिराद दावी ।

मेरा पति भारतीय सेनामा नोकरी गरी भारतमा नै बसी आउनु भएकोमा आज भन्दा ७ वर्ष पहिला घरमा आई भारतमा गै हालसम्म फर्की आउनु भएको छैन । छोरा तिलक सिंहको स्वर्गे भई सकेको छ । छोराको पेन्सन यी वादी बुहारी मायाकुमारीले नै लिई खाएकी छन् । म निजकै सहारामा बाँच्नु पर्ने अवस्था छ । बण्डा गर्नुपर्ने सम्पत्ति पनि विपक्षी वादीसँग नै हुँदा दावीबाट फुर्सद पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी संरक्षकसमेत रहेकी स्थुल भन्ने देउ कुमारी गुरुङको प्रतिउत्तर पत्र ।

प्रस्तुत मुद्दामा मुल ३ अंशियार छन् । मुल अंशको ३ भागबाट १ भाग वादी मायाकुमारी गुरुङले प्राप्त गरेपछि हामी छोरीछोरी गंगा गुरुङ र प्रदिप गुरुङ समेत गरी ३ भाग बण्डा लाग्ने हो भन्ने समेत व्यहोराको अ.बं. १३९ नं. बमोजिम बुझिएका वादीका छोरा प्रदिप गुरुङ र छोरी गंगा गुरुङले गरेको बयान ।

वादी प्रतिवादी एकासगोलको अंशियार रहे भएको देखिन आउने हुँदा वादीले तायदाती फाँटवारीमा उल्लेख गरेको सम्पत्ति मध्ये कि.नं. ६०५ को वादीका पतिले बकसपत्रबाट प्राप्त गरेको ज.रो. १-७-०-२ जग्गासम्म प्रतिवादीहरु बीच बण्डा नलाग्ने वादीको निजी आर्जनको सम्पत्ति ठहर्छ । सो बाहेक वादी प्रतिवादीले तायदाती फाँटवारीमा पेस गरेका सम्पूर्ण सम्पत्तिबाट ३ भागको १ भाग अंश वादीले प्रतिवादीहरुबाट पाउने ठहर्छ भन्ने समेत सुरु कास्की जिल्ला अदालतबाट मिति २०६७।९।२८ मा भएको फैसला ।

उक्त फैसलामा चित्त बुझ्ने । मेरा पतिले निजी रुपमा आर्जन गरी आफ्नो नाउँमा राखेको सम्पत्तिलाई समान अंशियारमा बण्डा लाग्नु कानूनसम्मत नहुँदा सुरु कास्की जिल्ला अदालतको फैसलाले १ कित्ता बाहेक पतिका नाउँबाट मेरा नाउँमा नामसारी भै आएका अन्य कित्ता जग्गाहरु बण्डा गर्ने गरी भएको फैसला प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३ र ५४ नं. को विपरीत भएको र लिनु वा बुझ्नु पर्ने प्रमाणहरुलाई ग्रहण नगरी गरिएको फैसला लेनदेन व्यवहारको १० नं., अंश बण्डाको १८ नं. समेत विपरीत हुँदा सो हदसम्मको फैसला बदर गरी मेरा नाउँको कुनै पनि सम्पत्ति बण्डा नलाग्ने गरी सुरु कास्की जिल्ला अदालतको फैसला बदर गरी न्याय पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको मायाकुमारी गुरुङले पुनरावेदन अदालत, पोखरामा दिएको पुनरावेदन पत्र ।

तायदातीमा ५ कित्ता नै निजी आर्जनको दावी गरेको विषयमा १ कित्ता मात्र निजी आर्जनको ठहर गरी बाँकी कित्ताको हकमा के कसरी निजी आर्जन नमानिने हो तत्सम्बन्धमा विवेचना नगरी भएको सुरुको फैसला फरक पर्न सक्ने देखिँदा मुलुकी ऐन अ.बं. २०२ नं. तथा

पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४७ बमोजिम प्रत्यर्थी झिकाई आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार गरी पेस गर्नु भन्ने पुनरावेदन अदालत पोखराबाट भएको आदेश ।

सगोलको अवस्थामा आफ्ना पतिले राजीनामाको स्रोतबाट जग्गा प्राप्त गरेको, निजको मृत्यु पछि पुनरावेदकले आफ्ना नाउँमा नामसारी गरेको कि.नं. २८८७, २८८८, १३ र ५ नं का जग्गाहरुमा सासु नाताकी विपक्षी प्रतिवादी देवकुमारीको समेत अंश हक निहित रहेको देखियो । अतः ऋणको हकमा पछि साहुको नालिस परेका बखत कानूनबमोजिम हुने नै हुँदा तायदाती फाँटवारी मध्ये कि.नं. ६०५ को वादीका नाउँमा रहेको जग्गा बकसपत्रबाट वादीका पतिले कमाई गरेको निजी आर्जनको भै बण्डा नलाग्ने र सो वाहेक वादी प्रतिवादीले तायदाती फाँटवारीमा पेस गरेको सम्पूर्ण सम्पत्तिबाट ३ भागको १ भाग वादीले प्रतिवादीहरुबाट अंश पाउने ठहराई सुरु कास्की जिल्ला अदालतबाट मिति २०६७।९।२८ मा भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदक वादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदन अदालत, पोखराको मिति २०६९।७।२९ को फैसला ।

म निवेदक वादीको पति तिलक सिंह गुरुङ भारतीय सेनामा सैनिक सेवा गरेको तथ्यमा विवाद छैन । भारतीय सेनाबाट जारी मिसिल संलग्न रहेको Certificate of Service अनुसार सेनाको सेवामा प्रवेश गरेको मिति २०२७।११।१९ (सन् १९७१ मार्च ०३) रहेको छ । सैनिक सेवाबाट गरेको आर्जनबाट निज पतिकै नाममा २०३४ सालमा र २०४० सालमा कि.नं. २८८७, २८८८, १३, १५ का जग्गाहरु राजीनामाबाट खरीद गरी लिएको तथ्य मिसिल संलग्न रहेका राजीनामाहरुबाटै प्रष्ट छ । सैनिक सेवा गरी पति तिलक सिंहले निजी ज्ञान शीप प्रयासबाट आर्जेको सम्पत्ति मेरो नाममा नामसारी भई आएकोले सो सम्पत्तिमा पनि बण्डा लाग्ने गरी गरिएको फैसला अंश बण्डाको १८ नं. विपरीत छ । सर्वोच्च अदालतले चित्रबहादुर खड्का विरुद्ध पुष्पकुमारी खड्काको अंश मुद्दा (ने.का.प. २०५८ अंक ३/४ नि.नं. ६९९१ पृष्ठ १७८) मा प्रतिपादित सिद्धान्त अनुसार निजी ज्ञान शीप प्रयासबाट आर्जन गर्न सक्ने व्यक्ति रहे नरहेको तथ्यलाई न्यायिक इन्साफमा गम्भीर विचार पुर्‍याउनु पर्ने हुन्छ । सैनिक सेवाबाट गरेको आर्जनले खरीद गरेको सम्पत्ति भएको जिकीरलाई युक्तियुक्त रुपमा खण्डन हुने गरी प्रतिवादीले अन्यथा प्रमाणित गर्न नसकेमा सो सम्पत्ति निजी आर्जनकै मान्नु पर्ने भनी सर्वोच्च अदालतबाट जुद्धकुमारी विष्ट विरुद्ध रामबहादुर विष्ट समेतको अंश चलन मुद्दा (ने.का.प. २०६२ अङ्क ८ नि.नं. ७५८० पृष्ठ ९७०) मा प्रतिपादित सिद्धान्तबमोजिम पनि प्रस्तुत मुद्दामा मेरो पतिले भारतीय सैनिक सेवाबाट गरेको आर्जनको सम्पत्ति बण्डा लाग्ने गरी गरिएको फैसला उल्लिखित नजीर सिद्धान्तको प्रतिकूल छ । पति पिताले जुनसुकै स्रोतबाट आर्जन गरेको सम्पत्ति स्वास्नी छोरा छोरीको लागि पैतृक सम्पत्ति हुन सक्तछ । तर, छोरोले निजी आर्जन गरेको उक्त सम्पत्ति विपक्षी प्रतिवादी आमाको हकमा पैतृक सम्पत्ति हुन नसक्ने, सगोल आर्जनको बण्डा

लाग्ने सम्पत्ति पनि हुन नसक्ने निर्विवाद भएकोले बण्डा लाग्ने गरेको फैसला सर्वोच्च अदालतबाट सावित्री समेत विरुद्ध पार्वती थापा समेत भएको अंश चलन मुद्दा (ने.का.प. २०६४ अङ्क २०६४ नि.नं. ७८१४ पृ. १४०) मा प्रतिपादित सिद्धान्तको समेत प्रतिकूल छ । प्रस्तुत विवादको कि.नं. २८८७, २८८८, १३, १५ (पुनरावेदन अदालत पोखराको फैसलामा कि.नं. ५ लेखिए पनि यथार्थमा कि.नं. १५ भएको) का जग्गा पति तिलकसिंहले आफ्नो पालामा आर्जेको आफ्नो पालाको आर्जन पनि हो । यस्तो आफ्नो पालाको निजी आर्जन बण्डा गर्न नपर्ने सम्पत्ति भई पतिको परलोक पछि मलाई अपुताली पर्न आएको अवस्था भएकोले जग्गा पजनीको २क नं. ले मेरो हक लाग्ने उक्त सम्पत्ति म निवेदिका वादीले नामसारी गराएकी हुँ । यसरी पतिको आफ्नो पालाको निजी आर्जनमा बण्डा लाग्ने गरी गरिएको फैसला अंशबण्डाको १९(२) नं. तथा जग्गा पजनीको २क नं., अ.बं. १८४क, १८५ नं. तथा प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३, ५४ समेतको प्रतिकूल छ । अतः म निवेदक वादीलाई हराई म वादीको पति स्व. तिलकसिंह गुरुङले भारतीय सेनामा नोकरी गरी आफ्नो ज्ञान, शीप, प्रयासले आर्जेको निजी आर्जनको कि.नं. २८८७, २८८८, १३, १५ समेतका जग्गा विपक्षी प्रतिवादीलाई बण्डा लाग्ने गरी कास्की जिल्ला अदालतबाट भएको मिति २०६७।९।२८ को फैसला र सो फैसलालाई सदर गरेको पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।७।२१ को फैसला समेत उल्लिखित कानून तथा प्रतिपादित नजीरको प्रतिकूल भै त्रुटिपूर्ण हुँदा न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा १२(१)(क)(ख) को अवस्था विद्यमान भएकोले प्रस्तुत मुद्दा दोहोर्न्याई हेरी उक्त त्रुटिपूर्ण फैसला बदर गरी उल्लिखित जग्गामा बण्डा नलाग्ने ठहर गरी हक इन्साफ दिलाई पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको वादीको निवेदन पत्र ।

निवेदक वादीका पति भारतीय सेनामा नोकरी गरी रहेको तथ्यमा पक्षहरू बीच विवाद नरहेको र सोही अवस्थामा आफ्नो ज्ञान, शीप र आर्जनबाट प्राप्त गरेको आम्दानीबाट विभिन्न कित्ता नम्बरका जग्गाहरू खरीद गरेको देखिएकोले त्यस्तो जग्गा अंशबण्डाको १८ नं. बमोजिम अरु अंशियारको अंश नलाग्ने अवस्थामा मिति २०३४।९।२७ पश्चात वादीका पतिले आफ्नो निजी आर्जनबाट खरीद गरेको कि.नं. ६५५ समेतका जग्गाहरूमा पनि अन्य अंशियारको अंश हक लाग्ने ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत पोखराको फैसलामा अंशबण्डाको १८ नं., प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३, ५४ तथा मुलुकी ऐन अदालती बन्दोबस्तको १८४क नं. समेतको व्याख्यामा गम्भीर त्रुटि विद्यमान रहनुका साथै यस अदालतबाट ने.का.प. २०६२ नि.नं. ७५८० तथा ने.का.प. २०५८ नि.नं. ६९९१ को अंश मुद्दामा प्रतिपादित सिद्धान्त समेतको प्रतिकूल देखिँदा न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा १२(१) को खण्ड (क) र (ख) बमोजिम प्रस्तुत मुद्दा दोहोर्न्याई हेर्ने निस्सा प्रदान गरिएको छ । नियमानुसार गरी पेस गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।२।१७ को आदेश ।

नियमबमोजिम साप्ताहिक तथा दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी यस इजलास समक्ष पेस हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको मिसिलसमेत अध्ययन गरी पुनरावेदक वादीका तर्फबाट विद्वान अधिवक्ता श्री पूर्णप्रसाद राजवंशीले मेरो पक्षका पति भारतीय सेनामा कार्यरत रहँदा कमाएको रकम, पेन्सन आउँदा प्राप्त गरेको रकम र SBI Bank मा काम गरी कमाएको रकम समेत निजी प्रयासबाट कमाएको रकम हो र सो रकमबाट खरीद गरी लिएका वादी दावी बमोजिमका कित्ता जग्गाहरू निजको स्वआर्जनको सम्पत्ति हो । पतिको मृत्यु पछि सो जग्गाहरूमा पत्नीको हक हुने हुँदा निज वादी मायाकुमारी गुरुङको नाममा नामसारी भई दर्ता खेस्ता प्रमाण पूर्जा कायम रहेको छ । वादीका पति स्व. तिलकसिंह गुरुङले निजी आर्जनबाट खरीद गरी लिएको उक्त जग्गा निजका पत्नी छोरा, छोरीका लागि पैतृक सम्पत्ति सरह हुने हुँदा निजहरूमा अंश हक रहने स्वभाविक हुन्छ तर निज स्व. तिलक सिंहका अन्य पहिलो पुस्ताका समान अंशियार बीच उक्त निजी आर्जनको सम्पत्ति अंशबण्डा गर्न कर नलाग्ने हुँदा हाल वादीका नाममा नामसारी भई आईसकेका दावी कित्ता जग्गाहरू मध्ये कि.नं. ६०५ को जग्गा मात्र बण्डा नलाग्ने र अन्य कित्ता जग्गाहरूमा ३ भागको १ भाग मात्र अंश वादीले प्रतिवादीहरूबाट पाउने ठहर्न्याई कास्की जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला सदर हुने ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत, पोखराको फैसला सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित कानूनी सिद्धान्त र कानून विपरीत समेत हुँदा उल्टी गरी वादी दावी तथा पुनरावेदन जिकीरबमोजिम इन्साफ गरिनु पर्छ भनी गर्नु भएको बहस समेत सुनियो ।

यसमा पुनरावेदन अदालत, पोखराको मिति २०६९।७।२१ को फैसला मिलेको छ, छैन? र पुनरावेदक वादीको पुनरावेदन जिकीर पुन सक्ने हो, होइन भन्ने सम्बन्धमा नै निर्णय गर्नुपर्ने देखियो ।

मलाई र मेरो छोराछोरीहरूलाई विपक्षीहरूले खान लाउन र शिक्षादिक्षा दिने समेत नगरी अंश दिनुहोस भन्दा समेत अंश दिन इन्कार गरेकाले विपक्षी सासु ससुरा र म समेत गरी मूल ३ अंशियार रहेको हुँदा ३ भागको १ भाग अंश दिलाई पाउँ भन्ने मुख्य फिराद दावी र मेरा पति भारतीय सेनामा नोकरी गरी हालसम्म फर्की आउनु भएको छैन । छोरा तिलकसिंहको स्वर्ग भई सकेको र छोराको पेन्सन यी वादी मायाकुमारीले नै लिई खाएकी छन् । म निजकै सहारामा बाँच्नुपर्ने अवस्था छ । बण्डा गर्नुपर्ने सम्पत्ति पनि विपक्षी वादीसँग नै हुँदा दावीबाट फर्सद पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिउत्तर जिकीर भएको प्रस्तुत मुद्दामा वादीले तायदातीमा उल्लेख गरेको सम्पत्ति मध्ये कि.नं.६०५ को जग्गा निजी आर्जनको ठहर गरी सो बाहेक अन्य वादी प्रतिवादीले तायदाती फाँटवारीमा पेस गरेका सम्पूर्ण सम्पत्तिबाट ३ भागको १ भाग अंश वादीले प्रतिवादीबाट पाउने ठहराई सुरु कास्की जिल्ला अदालतबाट फैसला भएको रहेछ । सो फैसला उपर वादीको पुनरावेदन अदालत पोखरामा पुनरावेदन परेकोमा सुरु इन्साफ सदर हुने ठहर्न्याई पुनरावेदन अदालत, पोखराबाट मिति २०६९।७।२१ मा फैसला भएको र सो फैसला उपर

समेत चित्त बुझेन भनी वादी पक्षबाटै मुद्दा दोहोर्न्याई हेरी पाउन यस अदालतमा निवेदन परी सो निवेदनउपर सुनुवाई हुँदा मिति २०७०।२।१७ मा मुद्दा दोहोर्न्याई हेर्ने निस्सा प्रदान भई पुनरावेदनको रोहमा प्रस्तुत मुद्दा निर्णयार्थ इजलास समक्ष पेश हुन आएको रहेछ ।

प्रस्तुत मुद्दामा म वादीका पति स्व.तिलकसिंह गुरुङले भारतीय सेनामा नोकरी गरी आफ्नो ज्ञान, शीप र प्रयासले आर्जेको निजी आर्जनको कि.नं. २८८७, २८८८, १३, १५ समेतका जग्गा विपक्षी प्रतिवादीलाई बण्डा लाग्ने गरी कास्की जिल्ला अदालतबाट भएको मिति २०६७।९।२८ को फैसला र सो फैसलालाई सदर गरेको पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६९।७।२१ को फैसलासमेत प्रचलित कानून तथा प्रतिपादित सिद्धान्तको प्रतिकूल भई त्रुटिपूर्ण भएकोले उक्त त्रुटिपूर्ण फैसला बदर गरी वादी दावीबमोजिम मेरा नामको उल्लिखित जग्गा बण्डा नलाग्ने गरी इन्साफ गरिपाउँ भन्ने समेत मुख्य पुनरावेदन जिकीर रहेको पाईन्छ ।

निर्णय तर्फ विचार गर्दा प्रस्तुत मुद्दामा यी पुनरावेदक वादीका पति तिलकसिंह गुरुङको मृत्यु भई सकेको र हाल यी वादी र निजका ससुरा जसबहादुर गुरुङ तथा सासु देउकुमारी गुरुङ समेत गरी जम्मा ३ जना मूल अंशियार रहेको ठहर गरी भएको सुरु र पुनरावेदन तहको फैसलामा समेत दुवै पक्षबीच कुनै विवाद देखिँदैन । वादी दावीबमोजिम वादीका पतिले भारतीय सेनामा र बैङ्कमा समेत काम गरी प्राप्त निजी आयबाट खरीद गरेको तथा बकसपत्रबाट प्राप्त गरेको भनिएका कि.नं. २८८७, २८८८, १३, १५ र ६०५ समेतका जग्गाहरु तिलकसिंह गुरुङको मृत्यु पछि यी वादी मायाकुमारी गुरुङका नाममा पत्नीका हैसियतले दा.खा. नामसारी भै हाल निजका नाउँमा दर्ता स्वेस्ता प्रमाण पूर्जा कायम रहेको देखिन्छ । सो जग्गामध्ये कि.नं. ६०५ को क्षेत्रफल १-७-०-२ को जग्गा निजी आर्जनको मानी बण्डा नलाग्ने ठहर गरेको हदसम्मको फैसला उपर प्रतिवादीहरुले पुनरावेदन नै नगरी स्वीकार गरी बसेबाट उल्लेखित जग्गाको हकमा कुनै विवाद रहेन ।

अब जहाँसम्म तिलकसिंह गुरुङका नाममा राजीनामाबाट खरीद भएका र निजको मृत्युपछि निजकी पत्नी यी वादी मायाकुमारी गुरुङका नाममा दा.खा. नामसारी भई आएका कि.नं. २८८७, २८८८, १३ र १५ का जग्गा तिलकसिंह गुरुङको निजी आर्जनको सम्पत्ति भै बण्डा गर्नुपर्ने होइन भनी वादीले लिएको पुनरावेदन जिकीर तर्फ विचार गर्दा उक्त जग्गाहरु वादी प्रतिवादीहरु एकासगोलमा रही बसी आएको अवस्थामा विभिन्न मितिमा राजिनामा लिखत रजिष्ट्रेशन पारित भई वादीका पति तिलकसिंह गुरुङका नाममा आएको देखिन्छ । वादीका पति भारतीय सेनामा काम गर्दाका अवस्थामा यी वादी र निजका सन्तान समेत प्रतिवादी देउकुमारी समेतसँगै एकासगोलमै बस्दै आएको अवस्था देखिन्छ । प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ६(क)मा अन्यथा प्रमाणित नभएसम्म एकाघरसँगका अंशियारहरु मध्ये जुनसुकै अंशियारका नाममा रहेको

सम्पत्ति सगोलको सम्पत्ति हो भनी अदालतले अनुमान गर्नेछ भन्ने कानूनी व्यवस्था भएको पाइन्छ । उक्त कानूनी व्यवस्थाबमोजिम उल्लेखित पुनरावेदन जिकीर बमोजिमका कित्ता जग्गाहरु पुनरावेदक वादीका पतिका नाममा खरीद हुँदा वादी प्रतिवादीहरु एकासगोलमा नै रहे भएको कुरामा वादीले अन्यथा भन्न सकेको पाइँदैन । घर परिवारको रेखदेख र संरक्षण बाबुआमाले नै गरी आएको अवस्था सगोलको छोराको नाममा खरीद भएको अचल सम्पत्तीमा बाबुआमाको अंशहक रहँदैन भन्न नमिल्ने र विवादरहीत ठोस प्रमाणको अभावमा सो जग्गाको खरीदको स्रोत आफ्ना पतिले भारतीय सेनामा कार्यरत रही आर्जन गरेको रकम थियो भन्ने वादी दावी र पुनरावेदन जिकीरको आधारमा मात्र उक्त जग्गा वादीका पतिको निजी आर्जनको हो भनी अदालतले अनुमान गर्न मिल्ने देखिँदैन ।

मुलुकी ऐन, स्त्री अंशधनको १ नं. मा कन्या, सधवा वा विधवा स्वास्नी मानिसले आफ्नो आर्जनको चल अचल आफ्नो खुश गर्न पाउँछन् भन्ने कानूनी व्यवस्था भएको, सोही महलको ५ नं. मा स्वास्नी मानिसले आफ्नो दाइजो पेवा आफूखुश गर्न पाउँछन् भन्ने समेत कानूनी व्यवस्था भएको पाइन्छ । उक्त कानूनी व्यवस्था अनुरूप पुनरावेदक वादीले आफ्नो पतिको निजी आर्जनको भनी दावी लिएका उक्त कि.नं. २८८७, २८८८, १३ र १५ का जग्गाहरु आफ्ना पतिको नभै आफ्नो ज्ञान, शीप वा प्रयासबाट गरेको स्वआर्जनबाट खरीद भएको हो भनी सप्रमाण दावी जिकिर लिन सकेको पनि पाइँदैन भने उक्त सम्पत्ति दाइजो पेवाबाट आफूलाई प्राप्त भएको हो भनी दावी लिएको अवस्था पनि प्रस्तुत मुद्दामा देखिँदैन ।

मुलुकी ऐन, अंशबण्डाको १८ नं. मा मानो नछुट्टिई सँग बसेका अंशियार छन् भने जुनसुकै अंशियारले सगोलको सम्पत्तिबाट वा सगोलको खेती, उद्योग, व्यापार व्यवसायबाट बढे बढाएको सगोलको आर्जन र लेनदेन व्यवहारको महलको ८ नं. बमोजिम लगाएको ऋण सबै अंशियारलाई भाग लाग्छ । सो बाहेक कुनै अंशियारले आफ्नो ज्ञान वा शीप वा प्रयासबाट निजी आर्जन गरेको वा कसैबाट निजीतवरले दान वा बकस पाएको वा कसैको अपुताली परेको वा स्त्री अंशधनको महलको ५ नम्बर बमोजिम पाएकोमा आफूखुशी गर्न पाउँछ । बण्डा गर्न कर लाग्दैन ।... भन्ने समेत कानूनी व्यवस्था भएको पाइन्छ । उक्त कानूनी व्यवस्था अनुसार भित्र नभएको अवस्थामा मुद्दाको पक्ष भएको व्यक्तिले आफ्नो ज्ञान वा शीप वा प्रयासबाट निजी आर्जन गरेमा मात्र त्यस्तो सम्पत्ति अंशबण्डाको १८ नं. बमोजिम बण्डा नलाग्ने हो भन्न मिल्ने हुन्छ । प्रस्तुत मुद्दामा विवादको जग्गाहरुको सम्बन्धमा वादीले मेरो ज्ञान, शीप, वा प्रयासबाट आर्जन गरेको सम्पत्ति रहेकोले बण्डा लाग्न पर्ने होइन भन्ने जिकीर लिएको नभई उल्लेखित सम्पत्तिहरु मेरो पतिको निजी प्रयासबाट आर्जित जग्गा हो भन्ने सम्म दावी लिएबाट विवादको जग्गाहरु वादीको निजी आर्जनको सम्पत्ति नरहेको भन्ने कुरामा विवाद देखिन आएन । अंशियारहरुको बीच अंश बण्डा नभई सकेको अवस्थामा मुलुकी ऐन, अंश बण्डाको १८ नं. बमोजिम जिवित अंशियारले आफ्नो

ज्ञान,शीप वा निजी प्रयासबाट आर्जन गरेको सम्पत्तिमात्र सो सम्पत्ति आर्जन गर्ने अंशियारको सम्बन्धमा मात्र निजी आर्जनको सम्पत्ति मानी बण्डा नलाग्ने कानूनी व्यवस्था हो । त्यसरी निजी आर्जनबाट प्राप्त गरेको व्यक्तिको मृत्युपछि उक्त सम्पत्ति कुनै एक अंशियारको लागि मात्र निजी आर्जन ठहर हुने भन्ने कानूनको मनसाय नभई उक्त सम्पत्ति सबै अंशियार बीच बण्डा गर्नुपर्ने सगोलको सम्पत्ति मान्नु पर्ने हुन्छ । वादीका पतिको मृत्युपश्चात् पतिका नाममा रहेका उक्त जग्गा वादीका नाममा दा.खा. नामसारी भई आएतापनि नामसारी हुँदाको समयमा सगोलमै रहेका पतिका समानस्तरका अंशियार प्रतिवादीहरुले हक छाडी मन्जुरीनामा दिएका थिए भन्ने सप्रमाण दावी जिकीर लिन सकेको समेत पाईदैन । प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा २६ बमोजिम देवानी मुद्दामा आफ्नो दावी प्रमाणित गर्ने भार वादीको हुन्छ । अन्यथा प्रमाणित नभएसम्म एकासगोलमा रहेकै अवस्थामा खरीद गरेको सम्पत्ति सगोलका अंशियारमध्ये जसका नाममा रहेको भएपनि त्यसमा उसका अन्य समान अंशियारको अंशहक निहित रहँदैन भन्ने कानूनतः मिल्दैन । बाबु आमाको आर्जनको सम्पत्तिमा निजका सन्तानले पैतृक सम्पत्तिको रूपमा अंशहक सहजै प्राप्त गर्ने तर सगोलमा रहँदाको अवस्थामा अंशियार छोराले नोकरी गरी कमाई ल्याएको रकम समेतबाट खरीद भएको भनिएको सम्पत्तिमा सगोलका बाबुआमालाई अंश हकबाट बन्चित गरिदै जाने हो भने हरेक वृद्धवृद्धा बाबु आमाले सम्पत्ति बिहीन भई अन्ततः दुःख पाउने अवस्था सिर्जना हुने हुँदा त्यस्तो भनाईलाई कानूनले कहिल्यै आत्मसात गर्दैन । जग्गा खरीद गरी लिँदाको अवस्थामा जग्गा खरीद गर्ने व्यक्ति अन्य अंशियारसँग कानूनतः अंश भिन्न भई वा मानो छुट्टिई बसेको अवस्था रहेको भएमात्र निजको शेषपछि पत्नीका नाममा दा.खा. नामसारी भई आएको जग्गामा लोग्नेका पुस्ताका अन्य अंशियारको अंश हक नरहने र निज पतिको अपुताली पत्नीले पाउने भन्नसम्म मिल्ने हुन्छ । स्व. पतिका सगोलका अंशियार बाबु आमाको इच्छा र मन्जुरी बिना नै आफ्ना नाममा दा.खा. नामसारी भई आएको उक्त जग्गा पतिको निजी आर्जनको भई निजको शेषपछि अपुतालीबाट आफूलाई प्राप्त भएकोले अन्य अंशियारबीच बण्डा नलाग्ने भन्ने यी वादीको पुनरावेदन जिकीर कानूनसम्मत देखिन आएन ।

यी पुनरावेदक वादीले मुद्दा दोहोर्‍याई हेरी पाउँ भनी दिएको निवेदनमा उल्लेख गरेका चित्रबहादुर खड्का विरुद्ध पुष्पकुमारी खड्का भएको अंश मुद्दा (ने.का.प. २०५८ अङ्क ३/४ नि.नं. ६९९१ पृ. १७८), सावित्री समेत विरुद्ध पार्वती थापासमेत भएको अंश चलन मुद्दा (ने.का.प. २०६४, नि.नं. ७८१४ पृष्ठ १४०) र जुद्धकुमारी विष्ट विरुद्ध रामबहादुर विष्टसमेत भएको अंश चलन मुद्दा (ने.का.प. २०६२ अङ्क ८ नि.नं. ७५८० पृष्ठ ९७०) समेतमा प्रतिपादित नजीरको सम्बन्धमा विचार गर्दा उक्त मुद्दाहरुमा निजी आर्जन गर्ने भन्ने अंशियार जिवित अवस्थामा रही मुद्दाको पक्षसमेत रहेको अवस्था भएको र प्रस्तुत मुद्दामा निजी आर्जन गरेको भन्ने व्यक्ति वादीका पति तिलकसिंहको मृत्यु भईसकेको हुँदा उक्त नजीरहरु मुद्दाको

तथ्य, अवस्था र परिस्थिति समेतको भिन्नताका कारण प्रस्तुत मुद्दामा आकर्षित हुने अवस्था देखिएन । प्रस्तुत मुद्दामा वादी प्रतिवादीहरु सगोलमा रहेको अवस्थामा खरीद गरिएको सम्पति आर्जन गर्ने व्यक्ति अंशियारको मृत्यु भई पछि निजको पत्नीले मुद्दा गरी पतिको निजी आर्जनको भनी दावी लिइएको अवस्था हुँदा यस्तो अवस्थामा उक्त सम्पति प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ६(क) मा व्यवस्था भएबमोजिम सगोलको सम्पति भनी मान्नु पर्ने हुँदा यस अदालतबाट मिति २०७०।२।१७ मा मुद्दा दोहोर्न्याई हेर्ने निस्सा प्रदान गर्दा लिइएका आधारसँग सहमत हुन सकिएन ।

अतः एकासगोलमा रहँदाकै अवस्थामा यी पुनरावेदक वादीका आफ्ना पतिका नाममा राजीनामाबाट खरीद भई आएका कित्ता नं. २८८७, २८८८, १३ र १५ समेतका जग्गाहरु सगोलकै अवस्थामा पतिको मृत्यु पश्चात् पत्नीका हैसियतले निजका नाममा दा.खा. नामसारी भई सकेको र सो सम्पति पतिको निजी आर्जनको हुँदा अन्य अंशियार बीच बण्डा लाग्न नपर्ने भन्ने कोरा दावी र पुनरावेदन जिकीरका आधारमा सो सम्पत्तिमा वादीका पतिका सगोलका अंशियार प्रतिवादीहरुको अंशहक नरहने र सो जग्गामा यी पुनरावेदक वादीको मात्र अंशहक रहने भनी अर्थ गर्न प्रचलित कानून र प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ६(क) समेत विपरीत हुने हुँदा तायदाती फाँटवारीमा उल्लेखित कित्ता जग्गा मध्ये कि.नं. ६०५ को जग्गा वादीका पतिले बकसपत्रबाट प्राप्त गरेकोले निजी आर्जनको भई बण्डा नलाग्ने र सो बाहेक अन्य सम्पूर्ण सम्पत्तिबाट ३ भागको १ भाग वादीले प्रतिवादीहरुबाट अंश पाउने ठहर गरेको सुरु कास्की जिल्ला अदालतको मिति २०६७।९।२८ को फैसला सदर हुने ठहर्न्याएको पुनरावेदन अदालत, पोखराको मिति २०६९।७।२१ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । वादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन । दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत: दण्डपाणि लामिछाने

कम्प्यूटर: रानु पौडेल

इति सम्बत् २०७१ साल मङ्सिर महिना ५ गते रोज ६ शुभम् ----- ।

